Rädda Barnens remissvar på (SOU 2025:33) betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd

Inledning

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på remiss angående betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33). Rädda Barnen svarar på remissen utifrån ett barnrättsperspektiv med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som grund. Till stöd i tolkningen av barnkonventionen använder sig Rädda Barnen främst av uttalanden från FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté).

Inledningsvis vill Rädda Barnen starkt ifrågasätta utredningens syfte, som enligt regeringens direktiv strävar efter att identifiera fler möjligheter att avvisa och utvisa människor, samt att möjliggöra för att återkalla redan beslutade uppehållstillstånd. Detta återspeglar en bristande respekt för de mänskliga rättigheterna och syftet står i strid med den grundläggande principen om att mänskliga rättigheter ska implementeras progressivt och att en uppnådd nivå av rättighetsskydd inte får inskränkas. En princip som framgår i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och som har lagts fram av flera olika FN-kommittéer, bl.a. kommittén för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna samt FN:s barnrättskommitté.

Rädda Barnen vill fästa särskild uppmärksamhet vid att det just nu finns ytterligare ett antal pågående utredningar, presenterade utredningar och redan beslutade regeländringar inom migrationsområdet, vilket gör att de sammantagna konsekvenserna för barn i migration är svåröverskådliga. Det ”paradigmskifte” inom migrationspolitiken som regeringen talar om, innebär att olika förslag och genomförda åtgärder, som överlappar och påverkar varandra, tas fram i en mycket hög takt. När så pass många regeländringar sker i snabb takt riskeras rättssäkerheten; dels utifrån beslutsfattares möjlighet att hinna sätta sig in i aktuella regleringar och dels för gemene man att förstå och tolka lagen.

Sammanfattning av Rädda Barnens synpunkter

Rädda Barnen avstyrker utredningens förslag i sin helhet. Rädda Barnen anser att utredningen har så pass stora brister utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv att det inte går att få en överblick över vilka konsekvenser förslagen i sin helhet kan få för barn, eller på vilket sätt förslagen påverkar tillgången till alla de rättigheter ett barn besitter. Det framgår i mycket liten utsträckning hur barn kan påverkas, direkt eller indirekt, av förslagen vilket gör det omöjligt att till fullo ta ställning till dess konsekvenser utifrån ett barnrättsperspektiv.

Rädda Barnen ser också **stora risker ur ett rättssäkerhetsperspektiv** med den definition av ”vandel” som föreslås i utredningen. Utredningen hävdar å ena sidan att de presenterar en tydlig definition men vill å andra sidan poängtera att det på förhand inte helt går att avgöra i ett enskilt fall vilka icke-brottsliga handlingar som kan bedömas utgöra bristande vandel. Rädda Barnen menar att utredningens definition lämnar stora möjligheter till godtyckliga bedömningar av vad bristande vandel kan anses vara, och ser allvarliga risker med att den praktiska definitionen kan ändras efter vad den politiska majoriteten vid tillfället anser vara ett hederligt levnadssätt och inte.

Rädda Barnens synpunkter

Rädda Barnen avstyrker samtliga förslag i utredningen. Nedan följer en fördjupning i det som organisationen ser som bristfälligt och problematiskt med utredningen och dess förslag.

Brister i den barnrättsliga analysen

Rädda Barnen noterar att utredningen i ett bakgrundskapitel presenterar en genomgång av Sveriges förpliktelser enligt barnkonventionen i förhållande till det som utredningen granskar. I jämförelse med många andra utredningar är denna genomgång tämligen bra.

Det är därför med förvåning Rädda Barnen vidare noterar att barnrättsperspektivet mer eller mindre är frånvarande i de förslag som utredningen sedan lägger fram. Exempelvis nämns det ingenstans i förslagen om införandet av vandel i olika regleringar i utlänningslagen kan komma att påverka även barn. Kan barn uppvisa bristande vandel på ett sådant sätt att det kan leda till avvisning, utvisning eller indraget uppehållstillstånd? Gäller bristande vandel enbart personer över 18 år? Finns det olika vandelskrav för personer över eller under 18 år? Detta framgår över huvud taget inte i utredningen. I bakgrundskapitlen finns beskrivningar om hur dagens ”vandelskrav”, exempelvis när det gäller möjligheterna till permanent uppehållstillstånd, inte gäller barn under 15 år. Att då inte belysa hur de föreslagna regleringarna ska användas när det gäller barn, oavsett ålder, finner Rädda Barnen högst anmärkningsvärt.

Rädda Barnen anser också att den konsekvensanalys för barn som görs i kapitel 13.5 är starkt bristfällig. Utredningen lyfter att förslagen om att återkalla uppehållstillstånd och avvisning kan innebära negativa konsekvenser för barn tex när bristande vandel hos en förälder leder till separation mellan barn och förälder i samband med utvisning, att barnet själv får sitt uppehållstillstånd tillbakadraget och utvisas eller att en familjeåterförening omöjliggörs. Man hänvisar dock till att detta inte skulle hända så ofta. Rädda Barnen vill betona att förslag som utredningen på förhand ser kan leda till negativa konsekvenser för barn inte går att rättfärdiga genom att konstatera att endast få kommer att drabbas. För de barn som faktiskt drabbas kan konsekvenserna vara avgörande för barnets hälsa och utveckling, på lång och kort sikt. Det saknas en analys med barnkonventionen som grund som bland annat innefattar barnets rätt till sina föräldrar och vilka skyldigheter staten har när det kommer till att separera barn och förälder när det görs av annan anledning än för barnets bästa. Där borde också ingå en analys av hur införandet av dessa vandelskrav kan påverka ett barns övriga rättigheter, tex vad gäller rätten till utbildning, meningsfull fritid samt bästa möjliga hälsa och utveckling. Allt detta saknas i konsekvensanalysen.

Utredningen uppvisar ytterligare brister sin i konsekvensanalysen för barn (13.5) gällande förslagen i kapitel 10 om en generell uppgiftsskyldighet. Det anges exempelvis i förslaget 10.8 att en generell uppgiftsskyldighet ska gälla för kommuner och att mer information om barn skulle komma att delas med Migrationsverket än vad som delas idag. Rädda Barnen saknar en analys över vilka effekter ytterligare en uppgiftsskyldighet kan få för barn till exempel i form av rädsla och ovilja bland målgruppen mot att ta del av kommunens verksamheter. Något som i sin tur kan få negativa konsekvenser för barnets rätt till stöd, skydd och skolgång. Rädda Barnen har i tidigare remissvar om andra förslag på sekretessbrytande bestämmelser inom såväl

migrationsområdet som andra rättsområden problematiserat dessa ur ett barnrättsperspektiv och hänvisar därför till våra bedömningar i dessa.[1]

Utredningen bedömer att förslagen tillsammans skulle kunna få som konsekvens att allt fler människor hamnar i förvar samt att fler individer väljer att leva i papperslöshet. Vad detta i sin tur skulle kunna få för konsekvenser för barn nämns överhuvudtaget inte, vilket får anses vara ytterligare ett exempel på brist i den barnrättsliga analysen. Rädda Barnen träffar idag barn i papperslöshet samt barn med förälder i förvar och ser hur vanligt det är att dessa barn utvecklar allvarlig psykisk ohälsa till följd av sin situation.

Vidare vill Rädda Barnen lyfta bestämmelsen om barnets bästa i utlänningslagen, som utredningen hänvisar till i sin konsekvensanalys. Bestämmelsen i utlänningslagen är inte densamma som formuleringen av barnets bästa i barnkonventionen, vilket i sig är problematiskt. Barnkonventionsutredningen påpekade detta och skrev att det går att ifrågasätta varför lagstiftaren har valt olika uttryckssätt och om det i sig kan innebära att begreppet får olika juridiska betydelser. Utredningen konstaterade dock att i och med att en koppling i förarbeten görs till barnkonventionen, och utifrån principen om en fördragskonform tolkning, så är liknande bestämmelser i överensstämmelse med barnkonventionen.[2] FN:s barnrättskommitté har dock rekommenderat Sverige att ändra just bestämmelsen i utlänningslagen så att den bättre stämmer överens med artikel 3 i barnkonventionen.[3]

I konsekvensanalysen står att barnets bästa fortsatt ska beaktas i ärenden där barn påverkas direkt eller indirekt. Däremot framgår det av utredningen att andra intressen kan komma att väga tyngre och att barnets bästa inte alltid är avgörande för beslutet. Detta är förvisso en korrekt tolkning av barnkonventionen, men mot bakgrund av varför bestämmelserna föreslås föras in i utlänningslagen, nämligen att fler ska kunna avvisas och utvisas från Sverige, befarar Rädda Barnen att barnets bästa inte kommer få den tyngd i beslutsfattandet som det bör. Här vill Rädda Barnen påminna om vad FN:s barnrättskommitté har uttalat när det gäller barnets bästa, nämligen att det ska väga tungt i en intresseavvägning och att om beslut fattas som inte är i linje med barnets bästa, ska detta tydligt motiveras och beslutsfattaren ska också se över möjliga kompensatoriska åtgärder som kan vidtas, för att säkerställa att genomförandet blir så bra som möjligt för barnet.[4]

Begreppet ”vandel” medför risker för godtycklighet och rättsosäkerhet

Rädda Barnen vill särskilt problematisera utredningens definition av begreppet ”vandel” och således även förslaget om att Ett krav på vandel ska återinföras (5.5) samt de efterföljande förslag som bygger på det.

I utredningen betonas vikten av att tydliggöra definitionen av bristande vandel enligt förslaget, i syfte att skapa objektivitet. Utredningen föreslår att bristande vandel ska innefatta inte bara

[1] Se exempelvis Rädda Barnens remissvar avseende SOU 2024:80, SOU 2023:69 och SOU 2024:55
[2] SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt. Sid 244.
[3] FN:s kommitté för barnets rättigheter. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport (CRC/C/SWE/CO/6-7). Punkt 18.b.
[4] FN:s kommitté för barnets rättigheter. Allmän kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa.

brottsliga, utan även andra icke-brottsliga, handlingar. Samtidigt menar utredningen att "*Det är svårt att på förhand avgöra vad som i ett enskilt fall är att bedöma som en bristande vandel, eftersom bedömningen omfattar olika aspekter som i sig kan väga olika tungt från fall till fall.*" (sid 299) samt att det finns behov av flexibilitet i lagstiftningen för att den ska kunna hålla för framtida förändringar i samhällets syn på klandervärt beteende. Att å ena sidan föreslå att vissa icke-brottsliga handlingar ska kunna utgöra bristande vandel och å andra sidan inte tydligt definiera vilka skapar utrymme för godtycklighet och i förlängningen även rättsosäkerhet. Risken är stor att lagen blir både svårtolkad, omtolkad och kan komma att påverkas av olika politiska strömningar. Lagen blir därmed oförutsägbar och i slutändan riskerar enskilda individer, vuxna som barn, att drabbas negativt.

Rädda Barnen menar att den beskrivning som utredningen presenterar kring vilka icke-brottsliga handlingar som kan anses utgöra en bristande vandel är otydlig och således högst problematisk. Ett exempel som ges är en individ som varit föremål för tvångsvård till följd av sitt missbruk men där vården inte gett god effekt. Det finns många anledningar till varför en behandling inte ger god effekt. Samsjuklighet med annan psykisk ohälsa eller faktiska brister hos vårdgivaren är två möjliga exempel som rimligtvis inte går att härleda till ett klandervärt beteende hos individen.

Samtidigt saknas det helt exempel på andra ställen i utredningen, exempelvis på vad som skulle kunna räknas till att en person försörjer sig på ett oärligt och asocialt sätt. Hur ställer sig utredningen tex till prostitution i relation till det? I utredningens bakgrundstexter tas det på ett flertal platser upp hur tidigare lagstiftare resonerat kring utvisning på grund av prostitution. Det är därför anmärkningsvärt att utredningen i sitt förslag inte för något resonemang om detta. Det är välkänt idag att många i prostitution inte är där av fri vilja. Det kan handla om bakomliggande faktorer så som missbruk eller tidigare sexuella övergrepp men också att personen manipulerats eller tvingats in i det via människohandel. Bland de som tvingas in i kommersiell sexuell exploatering finns även barn. Rädda Barnen ser det som en stor brist att utredningen inte resonerar kring denna typ av situationer och utgår ifrån att det varken är utredningens eller regeringens ståndpunkt att någon ska kunna anses ha bristande vandel på grund av att ha blivit utsatt för sexuell exploatering. Den här typen av tydliggöranden och analys saknas dock helt.

Ytterligare ett område som utredningen inte belyser är om det skulle kunna anses som bristande vandel att utnyttja sin grundlagsstadgade åsikts- och demonstrationsfrihet, exempelvis genom aktivism eller civil olydnad. Enligt utredningens definition är bristande vandel att inte följa författningar och beslut. Kan en individ, oavsett ålder, som ägnar sig åt civil olydnad anses uppvisa bristande vandel, även när det handlar om att utnyttja sina grundläggande friheter? Utredningen för ett resonemang kring yttrandefriheten, och konstaterar att enbart straffbara uttalanden ska kunna anses falla inom begreppet bristande vandel. Rädda Barnen saknar dock ett liknande resonemang kring demonstrations- och åsiktsfriheten, vilka är friheter som aktivister ofta använder sig av.

Avslutande reflektioner

Det är med stor oro Rädda Barnen tar del av utredningen om Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd och dess förslag. Dels utifrån omfattande brister i den barnrättsliga analysen och dels utifrån den rättsosäkerhet som förslagen tillsammans skulle

kunna leda till för både vuxna och barn. Risken för rättsosäkerhet blir än mer påtaglig sett till alla andra pågående och presenterade utredningar samt redan beslutade regeländringar inom migrationsområdet. Rädda Barnen förväntar sig att de beslutsfattare som ska ta ställning till förslagen gör det med kunskap om, och respekt för, de skyldigheter Sverige som konventionsstat åtagit sig i samband med ratificeringen av barnkonventionen och införandet av konventionen i svensk lag. Det innebär bland annat att hela tiden sträva efter att stärka skyddet för barnets rättigheter. Aldrig försvaga det.

Stockholm 24 juni 2025

Sara Damber
Avdelningschef Sverigeprogrammet
Rädda Barnen